

ОСВІТНЯ РЕФОРМА: БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС ТА АВТОНОМІЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ. АЗЕРБАЙДЖАНСЬКИЙ ДОСВІД

НАДІР ІБАДОВ

**проректор з наукових та технічних питань,
Гянджинський державний університет, Азербайджан**

Резюме: У 2009 році було прийнято новий Закон Республіки Азербайджан «Про освіту». Він врегулював більшість аспектів, пов'язаних із дотриманням принципів Болонського процесу у сфері освіти. Проте механізм їхньої реалізації не було налагоджено в належний спосіб, внаслідок чого освітній системі країни й досі бракує належних навичок, досвіду та практик.

У тому самому році було прийнято Державну програму реформування системи вищої освіти Республіки Азербайджан на 2009–2013 роки. Її мета полягає в інтеграції національної освіти в Європейський освітній простір, адаптації змісту освіти з урахуванням принципів Болонського процесу, забезпеченні привабливості й конкурентоспроможності, а також у розбудові кадрового потенціалу з урахуванням економічних стандартів інформаційного суспільства та знань; формуванні економічно та соціально ефективної системи вищої освіти для надання громадянам можливостей здобуття вищої освіти відповідно до сучасних стандартів.

Азербайджан є членом Ради Європи та має на меті вступити до Європейського Союзу. Саме через це дотримання нашою системою освіти вимог Болонського освітнього процесу є однією з пріоритетних цілей для країни. Завдяки тривалому досвідові роботи в царині вищої освіти в Азербайджані ми дійшли, зокрема, таких висновків:

- 1) незважаючи на те, що Азербайджан приєднався до Болонського освітнього процесу у 2005 році, у країні досі не створені належні юридичні та моральні умови для належного застосування його вимог в освітній системі Республіки Азербайджан;
- 2) новий Закон Республіки Азербайджан «Про освіту» був прийнятий у 2009 році; він урегулював більшість аспектів дотримання принципів Болонського освітнього процесу, але механізм їхньої реалізації не було налагоджено в належний спосіб, внаслідок чого освітній системі нашої країни досі бракує належних навичок, досвіду та практики;
- 3) питання автономії вузів досі не знайшли свого розв'язання. У багатьох випадках вузи, що перебувають у сфері управління центральних органів державної влади, позбавлені будь-яких можливостей ухвалення самостійних і незалежних рішень.
- 4) навчальні програми вузів із різних предметів не були акредитовані Освітньою комісією Європейського Союзу. Саме через це процес визнання дипломів, передбачений угодами про створення Болонської освітньої системи, в Європі досі не реалізовано;
- 5) матеріально-технічна база, що є важливою для діяльності вузів, не була акредитована Освітньою комісією Європейського Союзу.

КОРОТКА ПЕРЕДМОВА

Короткий опис нинішньої освітньої системи Азербайджану

У розвитку сучасної освітньої системи Азербайджану можна виділити 4 історичних періоди: перший — період з 1918 по 1920 роки, другий — з 1920 до 1990 року за часів радянської влади, третій — період формування системи освіти після здобуття в 1991 році країною незалежності від Радянського Союзу, і поточний період поступового розвитку системи освіти згідно з вимогами Болонської освітньої системи після приєднання Азербайджану до Болонського процесу в 2005 році. Перед Азербайджаном стоїть чимало проблем у сфері освіти — це, зокрема, підготовка нових підручників, наочних матеріалів, навчальних

посібників та літератури з переходом від кирилиці на латинський алфавіт. Крім того, протягом перехідного періоду доводиться розв'язувати проблеми нових економічних стосунків та обмежених фінансових ресурсів.

Вища освіта: кількість вищих навчальних закладів (вишів) — 47; кількість студентів — 95 960 осіб; кількість навчальних закладів спеціального призначення 5 (поліцейська академія, академія національної безпеки тощо); кількість приватних вишів — 15.

Для цього рівня освіти характерні такі проблеми:

- 1) невідповідність змісту вищої освіти сучасним стандартам;
- 2) впровадження механізмів атестації та акредитації в системі вищої освіти;
- 3) забезпечення якості освіти, впровадження нових механізмів

моніторингу та оцінки вишів;

- 4) невідповідність навчання викладачів за місцем роботи сучасним вимогам;
- 7) прогалини в законодавстві у сфері регулювання діяльності приватних вишів;
- 8) неадекватність механізму фінансування вишів;
- 9) проблеми попереднього навчання викладачів у педагогічних вищах;
- 10) удосконалення фінансової, технічної та академічної бази вищої школи.

Загальний огляд шляхів реформування системи вищої освіти за останні роки

Головною метою реформування системи освіти в Азербайджані є підвищення якості освіти та ство-

рення нового механізму управління освітою. Зокрема, передумови для підвищення якості освіти було створено завдяки впровадженню у вишах нашої країни 100-бальної системи оцінки знань студентів та моніторингу семестрових іспитів. Контроль над якістю освіти у системі вищої освіти Республіки Азербайджан протягом багатьох років здійснювався шляхом перевірок. Водночас, результати цих перевірок впливали на ситуацію в навчальних закладах. У 2009 році було прийнято Державну програму реформування системи вищої освіти Республіки Азербайджан на 2009-2013 роки. У рамках Державної програми ведеться опрацювання таких реформ: підвищення рівня та вдосконалення правової бази вищої освіти згідно з Болонською декларацією та з урахуванням міжнародного досвіду у сфері освіти; удосконалення змісту вищої освіти та технологій викладання; забезпечення якості вищої освіти; навчання працівників вищої школи.

Роль Болонського процесу та його важливість для країни

Аналіз політичних та культурних аспектів участі Азербайджану в Болонському процесі показує, що Болонський процес є ефективним засобом інтеграції у спільноту вишів країн-учасниць. На нашу думку, приєднання до Болонського процесу могло б створити можливості для розвитку міжнародної політики, спрямованої на співпрацю та інтеграцію з Європою. Наслідком участі Азербайджану в цьому процесі стане підвищення конкурентоспроможності освітніх послуг та фахівців із нашої країни. Попри те, що для приєднання до Болонського процесу вже було виконано значний обсяг робіт, ми вважаємо за доцільну реалізацію таких стратегічних заходів:

- 1) модернізацію нормативно-правової бази вищої освіти згідно з положеннями Болонської декларації та з урахуванням міжнародного досвіду у сфері освіти;
- 2) удосконалення змісту вищої освіти та технологій викладання;
- 3) модернізацію структури вишів та

системи управління ними в цілому відповідно до сучасних стандартів;

- 4) забезпечення та підтримання якості вищої освіти;
- 5) навчання працівників вищої школи;
- 6) адаптацію науково-дослідної роботи вишів до сучасних стандартів;
- 7) модернізацію матеріально-технічної бази вишів;
- 8) створення та застосування нових економічних механізмів у системі вищої освіти.

Законодавчий рівень — нещодавно прийняті або переглянуті закони «Про вищу освіту» / «Про вищі навчальні заклади»

Новий Закон «Про освіту» розроблявся з урахуванням соціально-політичних змін, що відбуваються в країні, та результатів реформ, здійснених у царині освіти; він був прийнятий в 2009 році. Закон врегулював більшість аспектів, пов'язаних із дотриманням принципів Болонського процесу у сфері освіти, передбачає внесення відповідних змін та доповнень до всіх законодавчих актів, нормативних актів і правил, а також інших нормативно-правових та спеціальних документів у сфері освіти (включаючи вищу школу), але механізм реалізації не було налагоджено в належний спосіб, внаслідок чого освітній системі нашої країни досі бракує належних знань, досвіду та практики.

Державна програма реформування системи вищої освіти Республіки Азербайджан на 2009 - 2013 рр. була затверджена в 2009 році. Головною метою програми є інтеграція вищої школи країни в Європейський освітній простір; адаптація змісту вищої освіти з урахуванням принципів Болонського процесу; забезпечення її конкурентоспроможності, задоволення потреби у фахівцях, а також формування кадрового потенціалу згідно з економічними потребами й розвиток системи вищої освіти для надання населенню сучасної вищої освіти. Проект з вищої освіти має на меті:

- 1) зміцнення управлінського та

планового потенціалу Міністерства освіти та інших урядових органів у тому, що стосується керування прибутковим розвитком вищої школи;

- 2) створення умов для забезпечення відкритості, якості та актуальності вищої освіти в Азербайджані, та її активізації шляхом заохочення створення зручніших та прозоріших умов для вищої освіти.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Впровадження трьохциклової структури (бакалавр, магістр, доктор філософії) у вищій освіті; впровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) та додатку до диплому (DS); розвиток Національної професійної класифікації;

Азербайджан запровадив трьохциклову структуру вищої освіти, передбачену Болонською освітньою системою, що складається з бакалавратури (4 роки), магістратури (2 роки) та аспірантури для здобуття ступеня доктора філософії (3 роки). Після приєднання до Болонського процесу посилилася потреба в застосуванні у вищій школі Азербайджану кредитної системи. Під час впровадження цієї системи для створення відповідної нормативно-правової бази застосовувався досвід низки інших країн. Крім того, було підготовлено та затверджено «Положення про організацію навчального процесу у вишах на основі кредитної системи»; на попередньому етапі було ухвалено рішення про експериментальне впровадження кредитної системи в низці вишів. У законодавство необхідно внести зміни, що забезпечать впровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС або ECTS).

Чинна система кредитних балів ґрунтується на абсолютно відмінному «груповому» підході. Вона позбавлена індивідуального характеру. Система ЄКТС надасть студентам більше свободи, оскільки її впровадження супроводжуватиметься реформуванням програм навчання.

В Азербайджані немає формалізованої та чіткої Національної професійної класифікації, яка б визначала шляхи професійного зростання, зв'язки між різними категоріями й

кваліфікаційними рівнями та їхню еквівалентність. На сьогодні картина, таким чином, залишається досить невиразною. Не забезпечено єдності інструментів державного регулювання професійних вимог, котрі до того ж не відповідають європейським нормам або потребам ринкової економіки.

Мобільність студентів та вчених (виклики та практика)

Нині у вищій школі впроваджується чимало масштабних міжнародних проектів. Більшість вишів Азербайджану беруть участь у реалізації різних консорціумних проектів, які включають у себе компоненти з мобільності студентів та вчених. Починаючи з 2007 року, в рамках лоту «Вікно зовнішньої співпраці» програми «Еразмус Мундус» впроваджувалися 5-6 проектів за участю трьох вишів Азербайджану (Гянджинський державний університет, Азербайджанський університет туризму та Університет «Хазар»), які були залучені до роботи та стали членами консорціуму «Вікно зовнішньої співпраці» програми «Еразмус Мундус». У рамках зазначеного проекту приблизно 40ка студентів та вчених із Азербайджану надається можливість відвідати низку провідних європейських університетів за програмами мобільності. У 2010 році Гянджинський державний університет долучився до проекту «Реформування перекладознавства в Азербайджані» за програмою «Темпус IV». У рамках цього проекту близько 60 вчених і студентів 4 університетів узяли участь в програмах обміну з кількома європейськими університетами (Есекським, Страсбурзьким тощо).

Соціальний вимір вищої освіти

Соціальний вимір є притаманним освіті на всіх рівнях. У минулому спостерігався підвищений попит на середню освіту. Зараз же, коли зріс попит на вищу освіту, дедалі більше уваги приділяється соціальному вимірові вищої освіти, який охоплює все необхідне для створення умов для рівного доступу до навчання, навчального процесу та закінчення нав-

чання у вищій школі.

Соціальний вимір не є вертикальним, на відміну від решти пріоритетів Болонського процесу. Він має радше горизонтальний характер та зачіпає всі аспекти вищої освіти. Він найпомітніше та найвідчутніше проявляється в таких питаннях, як відповідальність держави за вищу освіту, державна підтримка вишів, заохочення безкоштовної освіти, рівного та справедливого доступу, схем соціальної підтримки для студентів після вступу до вишів, під час навчання й до моменту його закінчення в установлений строк, усунення перешкод для соціально незахищених прошарків, які нині недостатньо представлені у вищій школі.

АВТОНОМІЯ ВИШІВ В АЗЕРБАЙДЖАНІ

Організаційна, академічна, фінансова та кадрова автономія вишів

Незалежні та самостійні виші є однією з обов'язкових та невід'ємних цінностей Європейської зони вищої освіти. Автономія вишів є важливою передумовою досягнення успіху в цьому напрямку. Водночас, в Азербайджані всі виші, як державні, так і приватні, є далекими від автономії в таких ключових сферах, як прийняття студентів, програми навчання, видача дипломів власним студентам тощо. Причому навіть законопроект, який зараз обговорюється, не містить відповідних положень про забезпечення автономії вишів, які позбавлені права видавати дипломи власного зразка. Загалом, питання автономії вишів досі залишається не розв'язаним. У багатьох випадках виші, що перебувають у сфері управління центральних органів державної влади, позбавлені будь-яких можливостей ухвалення самостійних і незалежних рішень. Питання їхньої фінансової самостійності також не розв'язані.

Ефективність перетворень у вищій школі та плани на майбутнє

У рамках Державної програми реформування системи вищої освіти Ре-

спубліки Азербайджан на 2009 - 2013 рр. ведеться реалізація таких реформ:

- 1) підвищення рівня та вдосконалення правової бази вищої освіти згідно з Болонською декларацією та з урахуванням міжнародного досвіду у сфері освіти;
- 2) удосконалення змісту вищої освіти та технологій викладання;
- 3) забезпечення якості вищої освіти;
- 4) навчання працівників вищої школи;
- 5) налагодження науково-дослідної роботи у вишах на основі сучасних вимог;
- 6) модернізація матеріально-технічної бази вищої школи;
- 7) створення та впровадження нових механізмів економіки вищої школи.

Позиція НУО, дослідників, вишів, студентів тощо

Організації громадянського суспільства та експерти відіграють активну роль у процесі моніторингу освітньої системи та реалізації реформ. Громадська спілка «Інтелект», аналітичний центр, що об'єднує більше 250 членів (представників НУО, науковців, докторантів та студентів магістратури, викладачів та вчених), відіграє активну роль у процесі моніторингу та оцінки, а також опікується впровадженням різноманітних проектів у царині освіти як на національному, так і на міжнародному рівні. За результатами проведених досліджень і моніторингу аналітичний центр вніс такі ключові рекомендації: реформування вищої школи; підготовка нових державних освітніх стандартів за різними спеціальностями з урахуванням належних структур програм освіти; інтеграція до загальноєвропейської системи освіти; застосування кредитної системи у вищих навчальних закладах; сертифікація процесу оцінки та акредитації вищих навчальних закладів, і залучення до цього процесу міжнародних організацій; створення електронних підручників та бібліотек; зміцнення потенціалу управління та планування; організація служби маркетингу.